

Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 139

Tallinn, Toompea

Esmaspäev, 21. september 2026

Algus 11.15, lõpp 12.51

Juhataja: Madis Timpson (esimees)

Protokollija: Selenä Eenmaa (konsultant)

Võtsid osa:

Komisjoni liikmed: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Anti Poolamets, Valdo Randpere, Stig Rästa, Vilja Toomast, Varro Vooglaid

Komisjoni ametnikud: Raini Laide (nõunik-sekretariaadijuhataja), Linnar Liivamägi (nõunik)

Puudus: Heljo Pikhof

Kutsutud: justiits- ja digiminister Liisa-Ly Pakosta (2.-4. päevakorrapunkt), Justiits- ja Digiministeeriumi tsiviilõiguse talituse juhataja Marget Pae ja nõunik Ewa-Maria Vainult (2. päevakorrapunkt), karistusõiguse ja menetluse talituse nõunikud Mari Haav ja Martin Ziehr (3. päevakorrapunkt), kriminaalpoliitika asekanstleri ülesannetes Mari-Liis Sööt ning karistusõiguse ja menetluse talituse nõunik Markko Künnapu (4. päevakorrapunkt), vabakutsete talituse nõunikud Juta Jõgis ja Glen Roosaar ning Notarite Koja aseesimees, Tallinna notar Priidu Pärna ja Notarite Koja tegevdiirektor Kaidi Lippus (5. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Vabariigi Valitsuse algatatud äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (1008 SE) esimese lugemise ettevalmistamine
3. Vabariigi Valitsuse algatatud karistusseadustiku, loomakaitse seaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu (1009 SE) esimese lugemise ettevalmistamine
4. Vabariigi Valitsuse algatatud kriminaalmenetluse seadustiku, väärteomenetluse seadustiku, elektroonilise side seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (sideandmete säilitamine ja kasutamine) eelnõu (1007 SE) esimese lugemise ettevalmistamine
5. Riigikogu liikmete algatatud notari tasu seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (941 SE) teise lugemise ettevalmistamine
6. Info ja muud küsimused

1. Nädala töökava kinnitamine

Riigikogu õiguskomisjoni nädala (21.09.2026-27.09.2026) töökava

Komisjoni istung esmaspäev, 21. september 2026 kell 11.15

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Vabariigi Valitsuse algatatud äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu

(1008 SE) esimese lugemise ettevalmistamine

3. Vabariigi Valitsuse algatatud karistusseadustiku, loomakaitseseaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu (1009 SE) esimese lugemise ettevalmistamine

4. Vabariigi Valitsuse algatatud kriminaalmenetluse seadustiku, väärteomenetluse seadustiku, elektroonilise side seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (sideandmete säilitamine ja kasutamine) eelnõu (1007 SE) esimese lugemise ettevalmistamine

5. Riigikogu liikmete algatatud notari tasu seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (941 SE) teise lugemise ettevalmistamine

6. Info ja muud küsimused

Komisjoni istung teisipäev, 22. september 2026 kell 14.00

1. Siseminister Igor Taro tutvustus siseministeeriumi sügisistungjärgu plaanidest

2. Vabariigi Valitsuse algatatud abipolitseiniku seaduse eelnõu (931 SE) esimese lugemise ettevalmistamine

3. Vabariigi Valitsuse algatatud päästeseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (989 SE) esimese lugemise ettevalmistamine

4. Info ja muud küsimused

Otsustati:

1.1. Kinnitada nädala töökava (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Anti Poolamets, Valdo Randpere, Stig Rästa, Madis Timpson, Vilja Toomast, Varro Vooglaid).

2. Vabariigi Valitsuse algatatud äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (1008 SE) esimese lugemise ettevalmistamine

Madis Timpson andis eelnõu tutvustamiseks sõna justiits- ja digiminister Liisa-Ly Pakostale.

Liisa-Ly Pakosta meenutas sissejuhatuseks, et 2018.a valmis mahukas ühinguõiguse revisjon, mille teostamist alustas juba eelmine Riigikogu koosseis ning käesolev eelnõu on selle järgmine etapp. Seega ei ole eelnõu ettepanekud juhuslikud ning osa neist tuleneb ka ettevõtjate nõukoja poolt kinnitatud tegelikest vajadustest.

Minister juhtis tähelepanu, et eelnõu kooskõlastamise käigus esitati veel palju ettepanekuid. Ta märkis, et kuna kõiki neid ei ole ajaliselt võimalik praeguse Riigikogu koosseisu jooksul lahendada, jätkab ühinguõiguse ajakohastamist ja parandamist tõenäoliselt ka järgmine koosseis. Käesolevas eelnõus on praktilised muudatused, mis lihtsustavad nii ettevõtjate kui ka ametnike tööd.

Minister tutvustas eelnõuga tehtavaid peamisi muudatusi. Esiteks lihtsustatakse ettevõtjatele ühinguõiguslikke reegleid, andes ühingutele suurema vabaduse siseasjade korraldamisel. Näiteks saab põhikirjas edaspidi vabamalt määrata, kui palju osanikke või aktsionäre peab otsuse tegemiseks koosolekul osalema.

Teiseks ühtlustatakse eri ühinguvormidele kehtivaid regulatsioone. Näiteks saavad ka mittetulundusühingud edaspidi valida juhatuse liikme tähtajatult, nagu seda saavad praegu teha teised ühingud.

Kolmandaks lihtsustatakse osaühingu osanike nimekirja pidamise korda. Nimekirja hakkab pidama juhatus ning seda avalikustatakse ka edaspidi äriregistris, kuid andmeid saab muuta notariteate alusel automatiseeritult. Samuti saavad osanikud edaspidi ise määrata, millal osa uuele omanikule üle läheb. Praegu sõltub osa üleminek äriregistri kandest, mis on tekitanud praktikas probleeme.

Neljandaks luuakse sarnaselt enamiku teiste Euroopa Liidu (EL) liikmesriikidega võimalus asutada Eestis uue sihtasutuse eriliigina erahuvides tegutsev „erasihtasutus“. Erasihtasutuse eesmärk on vara hoida ja hallata põhikirjas määratud soodustatud isikute või isikute ringi huvides ning sellel puudub muu majandustegevus. Ta selgitas, et Eestis on tekkinud

jõukamaid perekondi, kelle vara haldamiseks on teised riigid sellise võimaluse loonud. Selleks, et Eesti pered ei peaks oma vara teistesse EL-i liikmesriikidesse viima, luuakse samasugune võimalus ka Eestis.

Viiendaks muudetakse äriregistri kandemenetlus ja nimekontroll täielikult automaatseks. Kuuendaks lahendatakse pikaajaliselt ajutistel kontodel olnud n-ö omanikuta osade ja aktsiate küsimus. Eelnõus nähakse ette, kuidas toimub näiteks üle 20 aasta ajutisel kontrol olnud osade või aktsiate kustutamine ning kuidas vähendatakse sellises olukorras aktsia- või osakapitali.

Minister tõi esile, et lisaks täpsustatakse eelnõuga ka erakonnaseadust. Ta selgitas, et kui rahvastikuregistri andmetel ei ole inimene enam täielikult teovõimeline, näiteks talle on määratud eestkostja, ei pruugi erakond ise seda teavet näha. Eelnõu muudatuse kohaselt saab register, kellel on juurdepääs rahvastikuregistri andmetele, sellisel juhul erakonnaliikmesuse lõpetada. Samuti koondatakse erakonnaliikmete nimekirjas avalikustamist puudutav teave ning isikuandmete kaitse üldreegleid arvestades täpsustatakse, et erakonnaliikmete andmeid avalikustatakse avaliku võimu läbipaistvuse tagamiseks ja huvide konflikti vältimiseks. Eelnõuga kehtestatakse ka erakonnaliikmete nimekirja tähtajatu säilitamine, et säilitada teadmine Eesti poliitika kujunemisest ja arengust.

Valdo Randpere tõstatas äriühingute likvideerimise ja registrist kustutamise küsimuse, mida tema hinnangul võiks samuti eelnõuga lahendada. Ta märkis, et kuigi äriühingu asutamine on siin väga lihtne, on äriühingu likvideerimine Eestis põhjendamatult keeruline. Seda ka selliste ühingute puhul, kellel ei ole võlgnevusi ning kelle omanik lihtsalt ei soovi enam tegevust jätkata.

V. Randpere sõnas, et küsimuse saaks lahendada võrdlemisi lihtsalt, näiteks sätestades, et võlgadeta ja seeläbi võlausaldajateta ettevõtetel on võimalik tegevus lihtsalt lõpetada, ilma et omanik peaks minema kohtusse ja läbima bürokraatliku menetluse.

Liisa-Ly Pakosta tõi esile, et eelnõu kooskõlastustabelis on terve rida küsimusi, mida sooviti veel kiiresti lahendada, kuid millega kaasneksid keerulisemad üksikasjad. Tema hinnangul oleks mõistlik esmalt käesoleva eelnõuga edasi liikuda, sest selles on samuti mitu kiiret lahendamist vajavat probleemi.

Minister märkis, et eelkõneleja ettepanek ei ole selline muudatus, mida saaks takistusteta kiiresti ära teha. Sellega kaasneks mitu lahendamist vajavat probleemi, mis pidurdaksid kogu käesoleva eelnõu menetlemist. Ta rõhutas, et kui komisjon esitab menetluse käigus ettepanekuid on ministeerium valmis neid hindama, kuid äriühingute lihtsustatud likvideerimise küsimust on juba arutatud ning kiire lahendusena seda eelnõusse ei lisatud.

Madis Timpson palus selgitada, millised on peamised probleemkohad seoses äriühingute likvideerimise lihtsustamisega.

Marget Pae selgitas, et likvideerimisega kaasnev bürokraatia on mõeldud võlausaldajate kaitseks ning see reeglistik ei ole kehtestatud põhjuseta. Ta möönis, et ministeerium on pikalt kuulnud ettepanekuid lühendada tähtaegu, sest praegune menetlus on tõesti lohisev.

M. Pae tõi esile, et eelnõus on siiski uus abistav säte, mis võimaldab lihtsustada likvideerimisega seotud avalduste esitamise korda e-äriregistris. Registrate ja Infosüsteemide Keskus (RIK) on juba välja töötanud ka tehnilisi lahendusi. Näiteks on ettevõtja seni pidanud likvideerimise teate ise avalikustama, kuid edaspidi saab RIK ise teate automaatselt Ametlikes Teadaannetes avaldada. Seega tehnilisi lihtsustusi töötatakse juba välja ning käesoleva eelnõu seadusemuudatused loovad selleks õigusliku aluse. Keerulisem küsimus puudutab materiaalõiguslikke nõudeid, näiteks tähtaegu, kui kaua tuleb oodata, kas mõni võlausaldaja annab veel endast teada. Tema hinnangul on nende tähtaegade lühendamine täiesti mõeldav järgmine samm likvideerimise lihtsustamisel.

M. Pae selgitas registrist kustutamise osas, et varasemalt tekkisid seoses automaatse

kustutamise probleemid, kuna puudus õiguslik alus. Registrist kustutati ligikaudu 30 000 ühingut ning lepingupartnerid võisid ootamatult avastada, et nende juriidilisest isikust lepingupartnerit ei ole enam äriregistris. Näiteks võis üürnik avastada, et tema üürileandja on äriregistrist kustutatud, mis tekitab küsimusi lepingu edasise kehtivuse kohta. Seetõttu ei ole registrist kustutamise lihtsustamist samuti võimalik niivõrd kiirelt lahendada. Praegu saab kustutamist takistada Maksu- ja Tolliamet ning ka vararegistritest nähtuv vara, kuid töötajatel ja üürileandjatel puudub igasugune sõnaõigus. Ta kinnitas, et küsimusega tegeletakse.

Maria Jufereva-Skuratovski palus täpsustada, mida eelnõu aktsiate valdkonnas reguleerib.

Marget Pae selgitas, et ka õiguskantsler on korduvalt juhtinud tähelepanu väärtpaberite registris olevatele omanikuta aktsiatele. Selliseid aktsiaid on üle 500 ning nende väärtus ulatub 14,9 miljoni euron. Aktsiate omanikud ei ole teada, kuna paiknevad ajutistel kontodel ja on seal olnud juba üle 20 aasta.

M. Pae selgitas, et nn fantoomosanike või -aktsionäride olemasolu takistab nendel ühingutel näiteks kapitali muutmist. Kuigi praegu on mõned asjaomased sätted olemas, siis õiguskantsleri hinnangul on need ebaselged ning puudub korrapärane menetlus, et teha avalik üleskutse aktsiate omanike leidmiseks. Käesoleva eelnõuga sätestatakse kogu selline menetlus seaduses. Ta rõhutas, et ühingutele antakse ka täiendav tähtaeg, mille jooksul on võimalik ise väärtpaberite omanike leidmiseks tegutseda. Kui omanikku ei leita, kustutatakse need ära ning on lisareeglid, kuidas selle võrra kapitali vähendatakse. Seni puudus selleks vajalik reeglistik.

Varro Vooglaid uuris, miks on uut sihtasutuse vormi vaja. Temale teadaolevalt on olemasolev sihtasutuse vorm juba üsna paindlik ning seadus ei kirjuta väga täpselt ette, milleks ja kuidas seda kasutada tuleb.

Ta küsis, kas kahe eraldi vormi asemel ei saaks hoopis olemasolevat sihtasutuse regulatsiooni muuta paindlikumaks, et seda oleks võimalik kasutada ka uue erasihtasutuse vormi kaudu ette nähtud eesmärgil.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et erasihtasutuse võimaluse loomist on valitsuselt taotletud juba väga pikka aega. Ta selgitas, et vajadus tulenebki sellest, et mitmed Eesti perekonnad hoiavad täna oma vara teiste riikide erasihtasutustes, kuna Eestis ei ole seni sellist sobivat õiguslikku vormi olnud. Minister rõhutas, et Eesti vara hoidmine teiste riikide erasihtasutustes ei ole laiemalt riigi huvides, kuna kapitali väljaviimine ei ole tegelikult soovitatav lahendus. Ta mõõnis, et käesoleva eelnõu koostamisel hinnati uuesti, kas mõni teine või olemasolev vorm võiks selleks sobida.

Minister tõi lihtsama näitena perekonna, kellel on talu. Talu kui õiguslik vorm vara haldamiseks, erinevalt muust taluga seotud majandustegevusest, ei ole Eestis seni olnud hea ja sobiv lahendus. Erasihtasutus võimaldaks anda perekonna vara üle järeltulevatele põlvedele sobival viisil, mis erineks tavapärasest pärimismenetlusest.

Varro Vooglaid palus täpsustada, milles siiski seisneb olemasoleva sihtasutuse vormi probleemkoht ja miks see kirjeldatud eesmärgi täitmist ei võimalda.

Marget Pae selgitas, et erasihtasutuse vormil on mitu uut elementi, mida tavapärasel ei ole. Esiteks võib erasihtasutusel olla üksnes juhatus ehk eraldi nõukogu tasandit ei ole vaja, kuna erasihtasutuse põhikirjas määratakse konkreetsed soodustatud isikud ning erasihtasutus ja selle juhatus peavad just nende isikute vara valitsema.

Teiseks erineb erasihtasutuse vorm dokumentide avalikkuse poolest. Ta selgitas, et Eesti äriregister on küll avalik, sest ettevõtluskeskkonna korrashoidmiseks on vaja teatud andmete juurdepääsu, kuid erasihtasutuse puhul liiguvad dokumendid registritoimikusse, millele pääseb ligi üksnes õigustatud huvi korral. Eesmärk on kaitsta perekonda puudutavat teavet, kuna teatud juhtudel võib vara olla alaealiste laste oma.

M. Pae rõhutas, et erasihtasutuse juhtimine on seega paindlikum ning piiratud avalikkusega. Ta lisas, et kuna selline suletum ühinguvorm võib tekitada teatud kahtlusi, on ette nähtud ka tasakaalustavad meetmed. Näiteks peavad erasihtasutused hakkama rahapesu tõkestamise huvides koguma tegelike kasusaajate andmeid, mida praegu samal viisil koguma ei pea.

Liisa-Ly Pakosta lisas, et näiteks eelnevalt toodud talu näite puhul on vara üleandmisel järgmisele põlvkonnale oluline ka võimalus loobuda asutaja õigusest. See on üks kavandatud erisusi, mis kehtib edaspidi laiemalt kõikidele.

Anti Haugas kommenteeris, et võlausaldajaid tuleb igal juhul kaitsta ning äriühingu lõpetamine ei tohiks olla ka liiga lihtne. Temale teadaolevalt on Eestis suureks probleemiks olukorrad, kus seeläbi tekitatakse maksejõuetus ka võlausaldajatele.

Näiteks on levinud olukord, kus ettevõtte käive võib olla 50 000 eurot ja bilansis on 100 000 eurot, kuid ettevõtte tegevus jäetakse seisma. Seejärel luuakse aga uusi ettevõtteid ning jäädakse võlgu nii võlausaldajatele kui ka riigile, samal ajal vara viiakse mujale ning vanad ettevõtted jäetakse maha. Selline tegevus rikub turgu ning riigil jäävad saamata miljonid eurod maksutululu. Ta rõhutas, et just sellise tegevuse eest kaitseks tuleks äriühingute likvideerimine teha piisavalt ebamugavaks.

A. Haugas möönis, et kui ettevõttel on kõik maksud tasutud, ülejäänud vara jääb omanikele ning võlausaldajatel ei ole nõudeid üleval, siis sellisel juhul ei tohiks tõesti likvideerimine olla tarbetult bürokraatlik.

Anti Poolamets küsis e-residentide kohta seoses maksejõuetuse, rahapesu ja muude võimalike rikkumistega. Ta tõi esile, et e-residendid on loonud üle 43 000 ettevõtte ning nende seas on endiselt mitu tuhat Venemaa kodanikku, kelle tegelik elukoht on välisriigis. E-residentsus võib seega luua soodsa keskkonna majanduskuritegudeks ning kahjustada kogu ettevõtluskeskkonna mainet. Tema hinnangul ei piisa väitest, et osa e-residente tegutsevad korrektselt ja toovad Eestile tulu, kui nende seas on ikkagi märkimisväärne hulk rahapesu vms pettustega tegelevaid isikuid.

A. Poolamets küsis, kuidas saaks e-residentsuse regulatsiooni muuta nii, et julgeolekuohu või rahapesuriski kahtluse korral oleks võimalik nende tegevus kiiremini lõpetada.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et selliste juhtumitega ja riskidega tegelevad rahapesu tõkestamise eest vastutavad riiklikud institutsioonid ning seda kõikide ettevõtlusvormide puhul ja sõltumata sellest, kas ettevõtte tegutseb internetis või tavapärasel viisil.

Marget Pae lisas, et e-residentsuse tiimis töötab eraldi riskijuht ning tuleb märkida, et Venemaalt ja Valgevenest ei ole praegu enam üldse võimalik siin e-residentsust taotleda. Nende puhul, kellel see juba varasemalt on, hinnatakse riske üksikjuhtumite põhiselt. Selles osas tehakse muu hulgas pidevalt koostööd Politsei- ja Piirivalveametiga, kes tunnistab kindla riskitaustaga isikute e-residendi kaarte kehtetuks. Tegemist on igapäevase kontrolli- ja korrastustööga e-residentsuse tiimi poolt, kus töötavad ka rahapesueksperdid ning koostööd tehakse Rahapesu Andmebürooga.

M. Pae meenutas, et eelmisel aastal viidi läbi Eesti riiklik rahapesu riskianalüüs. Ta tõi esile, et analüüsist järeldati, et siin tegeletakse riskidega tõsiselt ning probleemsed riigid välistatakse. Samas jääb probleemiks see, et kui Eesti suudab riskid enda süsteemis maandada, võivad samad isikud liikuda oma tegevusega teistesse EL-i liikmesriikidesse.

Madis Timpson kommenteeris, et tema mäletamist mööda sai Eesti riik eelmisel aastal e-residentidelt maksutululu 120 miljonit eurot.

Esimees märkis veel Rahapesu Andmebüroo osas, et on ise hiljuti kohtunud büroo esindajaga,

kes andis teada, et kui õiguskomisjon tunneb büroo tegevuse vastu huvi, võõrustaks büroo komisjoni enda juures hea meelega. Ettepanekut võib hiljem komisjonis arutada.

Valdo Randpere tõstatas uuesti äriühingu registrist kiirkorras kustutamise küsimuse ning märkis, et kuigi ministeeriumi esindaja sõnul puudus selleks tollal õiguslik alus, siis tehisintellekti antud teabe kohaselt olevat see ka praegu seaduslik. Tema hinnangul ollakse selles osas täna lihtsalt väga ettevaatlikud ning tegemist on pigem kaalutlusotsusega. Näiteks määratakse mõnel juhul majandusaasta aruande esitamata jätmise eest trahv, teisel juhul kustutatakse ühing registrist. Seega ei ole enne aruande esitamata jätmist ettevõtjal võimalik teada, milline tagajärg kaasneb.

V. Randpere tegi ettepaneku käsitleda kiirkorras äriühingu kustutamist likvideerimise eri- või lihtsustatud vormina ehk juhul, kui ettevõtte jätab majandusaasta aruande esitamata, võiks riik ise algatada likvideerimisprotsessi. Sellisel juhul ei peaks ettevõtja seda ise tegema, kuna on aruande esitamata jätmisega oma tahte väljendanud ning riik saaks viia läbi edasise menetluse ja selgitada välja võimalikud võlausaldajad.

Ta nõustus, et ettevõtteid ei tohiks likvideerida eesmärgiga võlausaldajaid kuidagi kahjustada, kuid samal ajal ei tohiks ka ettevõtte omanikku koormata aastaid kestva protsessiga.

Liisa-Ly Pakosta jäi oma varasema seisukoha juurde, et selle küsimuse lahendamine on keerulisem. Seetõttu võiks selle küsimusega tegeleda käesolevast eelnõust eraldiseisvalt.

Varro Vooglaid tõstatas küsimuse varasemalt arutelus nimetatud tegelike kasusaajate terminoloogia kohta, kuigi möönis, et see ei pruugi otseselt käesolevat eelnõu puudutada. Ta tõi esile, et Sihtasutuse Perekonna ja Traditsiooni Kaitseks tegevuse raames on teda aastaid häirinud nõue nimetada tegelikke kasusaajaid, kuna tegemist on mittetulundusliku ühinguga.

V. Vooglaid märkis, et tema hinnangul on selline terminoloogia mittetulunduslike ühingute puhul nii loogiliselt kui ka sisuliselt vale ning riivab õiglustunnet. Näiteks ei saa sihtasutuse juhatajat pidada automaatselt sihtasutuse tegevusest tegelikuks kasusaajaks. Mittetulunduslike ühingute puhul ei peaks üldse kasutama sama terminoloogiat nagu kasumi teenimisele suunatud äriühingute puhul. Ta palus kaaluda, kas selles küsimuses oleks võimalik midagi muuta.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et tegeliku kasusaaja terminoloogia küsimus kuulub tegelikult Rahandusministeeriumi vastutusvaldkonda. Kui terminoloogiat soovitakse muuta, võiks küsimust arutada näiteks rahanduskomisjonis.

Madis Timpson tegi ettepanekud eelnõu menetluslike otsuste osas.

Otsustati:

2.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 01.10.2026 (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Anti Poolamets, Valdo Randpere, Stig Rästa, Madis Timpson, Vilja Toomast, Varro Vooglaid).

2.2. Teha ettepanek esimene lugemine lõpetada (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Anti Poolamets, Valdo Randpere, Stig Rästa, Madis Timpson, Vilja Toomast, Varro Vooglaid).

2.3. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks Anti Haugas (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Anti Poolamets, Valdo Randpere, Stig Rästa, Madis Timpson, Vilja Toomast, Varro Vooglaid).

3. Vabariigi Valitsuse algatatud karistusseadustiku, loomakaitseaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu (1009 SE) esimese lugemise

ettevalmistamine

Madis Timpson andis eelnõu tutvustamiseks sõna justiits- ja digiministrile.

Liisa-Ly Pakosta sõnas sissejuhatuseks, et eelnõu käsitleb tegelikult elus esile kerkinud küsimusi, mille puhul on kohtupraktika näidanud vajadust karistusseadustikku (KarS) muuta.

Minister tutvustas lähemalt eelnõuga tehtavaid muudatusi. Esiteks muudetakse KarS-i § 121 ehk kehaline väärkohtlemine. Ta märkis, et kehtiv säte käsitleb tervise kahjustamist laiemalt, kuid pealkiri on eksitavalt kitsas ning viitab üksnes füüsilisele tervisele. Selle pealkirja üle peeti Sotsiaalministeeriumiga (SOM) põhjalik arutelu. Justiits- ja Digiministeerium (JDM) oleks eelistanud pealkirja „Tervise kahjustamine“, mis hõlmaks muu hulgas füüsilist, vaimset, seksuaalset ja sotsiaalset tervist. SOM soovis aga pealkirjas piirduda füüsilise ja vaimse tervise nimetamisega. Seega on ka eelnõus oleva sätte pealkiri tegelikult kitsendav, kuid lõpliku otsuse teeb Riigikogu.

Lisaks tehakse KarS-is veel järgnevad muudatused:

- laiendatakse ähvardamise süüteokoosseisu ning karistatavaks muutub muu hulgas ähvardamine seksuaalvägivallaga, vabaduse võtmisega, kannatanu pereliikme või muu lähedase inimese kahjustamise või intiimse materjali avaldamisega.
- muudetakse vara kahjustamisega ähvardamist puudutavat regulatsiooni. Kui seni on lähtutud peamiselt vara rahalisest väärtusest, kuid ka väiksema turuväärtusega ese võib olla inimesele eluliselt või emotsionaalselt väga oluline. Samuti võib inimesele olla emotsionaalselt väga oluline näiteks tema koer või kass ning praktikas esineb sageli, et ähvardatakse kahjustada just lemmikloomi ja mõnikord viiakse ähvardus ka ellu. Muudatus võimaldab selliseid olukordi senisest elulisemalt hinnata.
- täpsustatakse lähisuhtevägivalla mõistet. Siinkohal on lähtutud asjaolust, et lähisuhtevägivald võib jätkuda endiste elukaaslaste või abikaasade vahel ka pärast suhte lõppemist ning vägivallatseja võib kasutada varasemast suhtest tulenevaid käitumismustreid ja teise inimese haavatavust. Eriti ohtlik võib olukord olla siis, kui endised partnerid kasvatavad ühiselt last.
- võimaldatakse süüteo jäädvustamist ja selle avalikku eksponeerimist käsitada karistust raskendava asjaoluna.
- tõstetakse ahistava jälitamise ja kehalise väärkohtlemise eest ette nähtud karistuste ülemmäärasid, sest senised karistusmäärad ei vasta enam nende tegude raskusele.

Minister tõi teise peamise muudatusena esile, et KarS-i täiendatakse uue kuriteokoosseisuga §-s 157⁴, mis käsitleb seksuaalse sisuga materjali ehk piltide ja videote digikeskkonnas levitamist ilma kujutatud isiku nõusolekuta. Teatavasti tekitab sellise materjali levitamine inimesele pikaajalist kahju. Ta rõhutas, et vastav kuriteokoosseis hõlmab ka nn süvavõltsinguid, mis on töödeldud või tehisintellekti abil loodud ning karistatavaks muutub ka sellise materjali avaldamisega ähvardamine.

Kolmandaks luuakse eelnõuga hooldamise kohustuse rikkumise kuriteokoosseisu. Minister tõi esile, et nii Pihlakodu juhtum kui ka teised sarnased juhtumid on näidanud vajadust sekkuda olukordadesse, kus hooldaja jätab abitus seisundis või hooldust vajava inimese teadlikult ja korduvalt abist ilma, sh toidust, ravimitest, hügieeniabist vm vajalikust hooldusest või kohtleb teda inimväärikust alandavalt. Reageerimine peab olema võimalik ka siis, kui inimesele ei ole sellest veel tekkinud tervisekahjustust ega vahetut ohtu elule.

Neljandaks võimaldatakse edaspidi loomapidamise keeldu kohaldada ka inimese elu, tervist või vara ohustava või kahjustava loomapidamise korral. Minister selgitas, et praegu kaitseb seadus loomapidamise keelu kaudu küll loomi inimeste poolse halva kohtlemise eest, kuid ei kaitse piisavalt inimesi ohtlike loomade eest. Kui loomapidaja ohustab enda looma kaudu teisi inimesi või nende vara, siis saab talle edaspidi kohaldada kuni kümneaastast loomapidamise keeldu.

Viiendaks täidab eelnõu lünga, mille kohaselt võib inimene kehtiva õiguse kohaselt jääda vastutuseks vabaks, kui joobele järgneb ajutine raske psüühikahäire ja ta paneb toime süüteo. Minister meenutas kohtuasja, kus teise inimese tapnud mees mõisteti õigeks, sest ta oli teo toimepanemise ajal deliiriumis. Ta märkis, et selline lahend riivas arusaadavalt ühiskonna õiglustunnet. Eelnõu muudatuse kohaselt ei vabane inimene vastutusest süüdimatuse tõttu, kui ta viis end teadlikult sellisesse seisundisse ja pani selles toime süüteo.

Minister tõi eelnõu viimase osana esile uute süütegude ennetamise tegutsemiskeeluga. Ta selgitas, et praegu ei saa kohus alati keelata inimesel jätkata tegevusalal, mida ta kasutas süütegude toimepanemiseks, näiteks klientidelt varastanud klienditeenindajana või hooldatavaid ära kasutanud hooldajana. Samuti ei saa tegutsemiskeeldu määrata ettevõttele, kelle teadlik ja süsteemne tegevus on seotud süütegudega. Eelnõu muudatuse kohaselt on edaspidi võimalik sellistel juhtudel määrata tegutsemiskeeldu. Eesmärk on kaitsta uusi võimalikke kannatanuid, mh lapsi, eakaid, puudega ja hooldust vajavaid inimesi.

Maria Jufereva-Skuratovski palus täpsustada, kuidas eelnõu reguleerib ahistavat jälitamist.

Martin Ziehr vastas, et eelnõuga tõstetakse KarS §-s 157³ sätestatud ahistava jälitamise karistustmäära.

Liisa-Ly Pakosta täpsustas, et senine kuni üheaastane vangistus asendatakse kuni kolmeaastase vangistusega.

Anti Haugas kommenteeris, et tema hinnangul võiks tulevikule mõeldes olla karistatav ka seksuaalse sisuga materjali ilma kujutatud isiku nõusolekuta loomine, mitte üksnes sellise materjali levitamine. Ta küsis, miks on praegu karistatavana ette nähtud üksnes levitamine.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et konkreetse kahju tekkimise mõttes oleks võrdlemisi keeruline reguleerida olukorda, kus keegi küll näiteks pildistab teist inimest, aga ei levita seda fotot. Ta rõhutas siiski, et alaealiste kaitseks on sel viisil pildistamine juba reguleeritud.

Minister selgitas, et käesoleva eelnõuga reguleeritakse eelkõige praktikas esinenud olukordi, kus kaks inimest on intiimsuhtes, usaldavad teineteist ja jagavad omavahel pilte või teevad neid vastastikusel nõusolekul, kuid pärast suhte lõppemist võib üks pool hakata neid pilte teise nõusolekuta levitama. Seega võivad pildid olla tehtud nõusolekul, kuid nende hilisem levitamine toimub nõusolekuta.

Anti Haugas palus täpsustada, kuidas siiski käsitletakse materjali, mis on algusest peale loodud ilma kujutatud isiku nõusolekuta või kuidas hinnatakse olukorda, kus isik valmistas materjali küll ainult enda tarbeks, kuid kujutatud isikule see ei meeldi.

Mari Haav vastas, et kui materjalist ei saa keegi teada ja seda ka ei levitata, on selle kriminaalõiguslik kontrollimine väga keeruline.

Ta lisas, et alaealiste puhul on KarS §-i 178 järgi juba praegu karistatav pornograafilise või erootilise sisuga kujutise omandamine ja omamine, kui kujutis puudutab alla 18-aastast isikut. Sellisel juhul pole ka oluline, kas kujutis on loodud süvavõltsingu vm meetodiga.

Varro Vooglaid küsis KarS §-i 121 muudatuse kohta, mis toob sätte pealkirjas selgemalt esile vaimse tervise kahjustamise. Tema hinnangul tuleks sellise muudatuse puhul vastavas paragrahvis vähemalt mingil määral täpsemalt lahti kirjutada, mida tähendab kuriteona karistatav vaimse tervise kahjustamine, sest seda mõistet võib tõlgendada väga laialt.

V. Vooglaid küsis lisaks, kas uus kuriteokoosseis KarS-i § 157⁴ näol ikkagi kataks kindlasti ka tehisintellektiga loodud materjali. Ta märkis, et sätte sõnastus viitab lihtsalt teise isiku

nõusolekuta „temast“ seksuaalse iseloomuga pildi tegemisele. See võib jätta mulje, et tegemist peab olema reaalselt sellest inimesest tehtud pildiga. Teatavasti võib aga tehisintellektiga loodud kujutis küll inimest kujutada, kuid ei ole tegelikult otseselt temast tehtud. Ta soovitas kaaluda sõnastust „temast või teda kujutava“, mis kaotaks võimaliku ebaselguse.

Liisa-Ly Pakosta selgitas, et §-i 121 esimese lõike sõnastust ei muudeta ehk säte näeb juba praegu ette vastutuse teise inimese tervise kahjustamise eest. Kohtupraktikas on juba tervist käsitletud laiemalt nii füüsilise kui ka vaimse tervisena. Tuleb rõhutada, et vaimse tervise kahjustamise korral on oluline põhjusliku seose tuvastamine kohtupsühhiaatrite poolt, kellel on selle hindamiseks välja töötatud meetodika. Ta möönis, et põhjusliku seose tuvastamine on keeruline. Kohtupraktikas on eeskätt esinenud juhtumid, kus üks inimene teab, et konkreetne tegevus käivitab teisel inimesel vaimse tervise häire ning teeb seda järjekindlalt edasi just selle häire esilekutsumiseks.

Minister kordas, et tema eelistuse kohaselt võiks §-i 121 pealkiri olla lihtsalt „Tervise kahjustamine“. Praeguse pealkirja puhul jäävad sõnastusest kõrvale näiteks seksuaalne ja sotsiaalne tervis. Ta tõi sotsiaalse tervise kahjustamise näitena olukorra, kus mees keelab naisel teiste inimestega suhtlemise. Naise vaimne ja füüsiline tervis võisid sel ajal isegi korras olla, kuid tema sotsiaalne tervis oli tugevasti kahjustatud.

Varro Vooglaid kommenteeris, et tema hinnangul ei tohiks karistusõigusliku normi sisu nii ulatuslikult jätta kohtupraktika määrata. Praegu on vaimse tervise kahjustamise eest võimalik määrata lausa kuni kaheaastase vangistuse, kuid samas ei määratleta piisavalt selgelt, milles selline kuritegu seisneb.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et nii füüsilise kui ka vaimse tervise kahjustamise puhul tuleb siiski tõendada, et konkreetse inimese konkreetne tegevus põhjustas teisele inimesele selle konkreetse tervisekahjustuse. Tervisekahjustuse tuvastamine on juba meditsiinitöötajate pädevus.

Varro Vooglaid leidis, et selline lähenemine ei ole karistusõigusliku normi ikkagi piisavalt korrektne ning seadusesse ei peaks kirjutama mõisteid, mille tähendust tuleb hiljem oletada või alles kohtupraktikas kujundada.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et seletuskirjas on seda lähemalt selgitatud ning käsitletud asjakohast kohtupraktikat.

Minister märkis kõlanud teise küsimuse ehk uue kuriteokoosseisu KarS-i § 157⁴ osas, et seda võib veel täiendavalt hinnata, kas sätet saab sõnastuslikult täpsustada.

Valdo Randpere esitas küsimuse loomapidamise keelu kohta. Ta tõi esile, et näiteks Rootsist on agressiivsete loomadega seotud kord seaduse tasandil reguleeritud nii, et kui loom ründab inimest, siis hinnatakse kiiresti, kas loom on püsivalt agressiivne. Kui püsivat agressiivsust ei tuvastata, siis võidakse nõuda suukorvi kasutamist, kuid püsivalt agressiivne loom võidakse eutaneerida.

Ta märkis, et Eestis on agressiivsete loomade rünnakutega seotud hilisemad menetlused väga pikad. Looma võidakse eutaneerida alles pärast kriminaalmenetluses tehtud süüdimõistvat otsust, samas võib agressiivne loom vahepealsel ajal endiselt kogukonnale ohtu kujutada.

V. Randpere küsis, kas käesoleva eelnõuga ei saaks astuda sammu edasi ning võtta eeskuju Rootsi mudelist ehk võimaldada kiiremini inimesi korduvalt rünnanud ohtlike loomade eutaneerimist. Eelnõus nähakse praegu ette ainult loomapidamise keelamise võimalus, mis ei pruugi olla piisav lahendus.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et põhimõtteliselt oleks tema valmis samalaadset lahendust toetama.

Ta märkis, et ka politsei on selle küsimuse tõstatanud, kuid looma kiirema eutaneerimise võimaldamine kujundaks ühiskonnas praegusest märgatavalt erineva korra, mistõttu tuleks seda rohkem kaaluda.

Martin Ziehr nõustus mõttega, et tuleks vältida agressiivsete loomade uusi rünnakuid. Ta selgitas, et selleks on aga esmalt võimalikud ka mõnevõrra leebemad meetodid, näiteks juba enne süüteo toimepanemist kinnitava otsuse jõustumist on võimalik looma ennetava meetmena omanikult ära võtta. Kohalik omavalitsus (KOV) toimetab sellisel juhul looma lähimasse varjupaika, kus ta viibib kuni otsuse tegemiseni.

Liisa-Ly Pakosta lisas, et KOV-il on teatavasti kohustus hoida looma varjupaigas 14 päeva ning pärast seda on võimalik loom ka eutaneerida.

Peeter Ernits küsis ahistava jälitamise paragrahvi muudatuse kohta, kas seda koosseisu on kuidagi ka täpsustatud ja laiendatud või piirduv eelnõu üksnes karistuse ülemmäära tõstmisega üheaastaselt vangistuselt kolmeaastasele. Teatavasti peab ahistav jälitamine olema korduv, järjekindel ja teise inimese tahte vastane. Ta tõi näiteks olukorra, kus keegi on teise inimesse lootusetult armunud ja jälgib teda, kuid jälgitav ise ei tea sellest ning uuris, kas ka selline tegevus läheks koosseisu alla.

Liisa-Ly Pakosta märkis, et kui inimene üleüldse ei tea, et teda jälitatakse, siis ei ole tegemist tema jaoks sellisel kujul ahistamisega. Inimene peaks menetluse algatamiseks siiski pöörduma uurimisasutuse poole, kuid kui ta ei tea, siis ei saa ta ka selle kohta kaebust esitada.

Peeter Ernits küsis veel, kas Eestis on plaanis luua loomade ombudsmani ametikoht. Ta märkis, et mõnes Euroopa riigis on selline ametikoht olemas.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et Eesti Loomakaitse Liit on küll sellise ettepaneku varasemalt teinud, kuid seda ei ole käesolevasse eelnõusse lisatud.

Lea Danilson-Järg kommenteeris ohtliku looma eutaneerimise teemal, et siinkohal tekib küsimus, kes teeks selle lõpliku otsuse, milline loom tuleks eutaneerida ja milline mitte.

Valdo Randpere kommenteeris, et Rootsis teeb selliseid otsuseid maavalitsuste juures ekspertidest koosnev grupp, kuhu on kaasatud ka politseinikud ning neil on ette nähtud standardid, mille abil hinnata, kas näiteks koer on pidevalt ohtlik või mitte. Ta tõi esile, et Rootsis on üldiselt ühiskondlik kokkulepe, et inimesi korduvalt rünnanud püsivalt ohtliku looma suhtes tuleb kiiresti sekkuda ja loom eutaneerida.

Lea Danilson-Järg märkis, et looma rünnakul võivad olla erinevad põhjused ja teatud juhtudel võivad inimesed hoopis ise rünnaku esile kutsuda. Seetõttu ei saa tema hinnangul lähtuda põhimõttest, et juba esimesel korral inimest rünnanud loom tuleks koheselt eutaneerida. Kui selline regulatsioon kehtestada, tuleks väga selgelt läbi mõelda, kellele selle otsuse tegemise pädevus antakse, et otsused ei oleks meelevaldsed.

L. Danilson-Järg küsis seejärel hooldust vajavate inimeste kaitse muudatuse kohta. Tema hinnangul võivad eelnõu sättes loetletud teod, näiteks abitus seisundis või hooldust vaja inimese toiduta jätmine, kuuluda juba piinamise alla. Ta küsis sellest tulenevalt, kuidas täpsemalt seostub uus säte piinamise paragrahviga.

Samuti uuris, kas säte kaitseb üksnes hooldust vajavaid täiskasvanuid või hõlmab ka lapsevanemate tegevust oma laste suhtes. Ta tõi esile, et praktikas on esinenud juhtumeid, kus vanemad jätavad lapse tahtlikult hooletusse, näiteks ei anna süüa või seovad kinni. Ta küsis, kas ka sellised teod lähevad selle uue sätte alla.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et KarS-i § 121 ehk tervise kahjustamise paragrahv on seni katnud

ka piinamisena käsitletavaid tegusid, kuna eraldi piinamise paragrahvi KarS-is ei ole.

Minister tõi taas esile Pihlakodu juhtumi, kus vaidluse üks keskseid küsimusi oli see, et hooldust vajava inimese inimväärikust rängalt rikkuva tegevuse tagajärjel ei pruugi alati tekkida eraldiseisvat tervisekahjustust. Sellest hoolimata on aga tegu selgelt lubamatu ning kavandatud uus säte reguleeribki selliseid olukordi.

Minister lisas, et uus säte võib tõesti laieneda ka eelkõneleja kirjeldatud hoolduskohustuse puhul, kuna teatavasti võib inimene olla abitus seisundis ka oma vanuse tõttu. Ta rõhutas, et uue sätte rakendamise eelduseks on see, et hooldamise kohustust rikutakse teadlikult ja korduvalt.

Mari Haav lisas, et lapsevanema ja lapse puhul on KarS-is juba olemas ka hooldusõiguse ja eestkoste teostamise nõuete rikkumise koosseis. Seda kohaldataksegi juhul, kui suhe tuleneb perekonnaseadusest, näiteks lapsevanema ja lapse vahel. Nimetatud teo eest võib karistada juba kuni kolmeaastase vangistusega.

Liisa-Ly Pakosta märkis, et uus säte laieneb ka olukorras, kus hooldaja ei ole lapse esimese astme ehk üleneja sugulane, vaid mõni teine pereliige, kuna tegelikult elus võib hooldamissuhte tekkida ka kärgperedes jms olukordades.

Lea Danilson-Järg järeldas, et kui näiteks kasuvanemal ei ole ametlikult hoolduskohustust, kuid ta kohtleb last kirjeldatud viisil, võib kohaldada eelnõuga kavandatud uut sätet.

L. Danilson-Järg küsis veel vaimse tervise kahjustamise kohta. Ta küsis, kuidas tõmmatakse siin piir, kui raske see vaimne tervisekahjustus peaks olema ning kas psüühikahäire ehk näiteks diagnoositud ärevushäire, depressiooni, psühhoosi vms häire olemasolu ja raskus jääb üksnes kohtuarsti hinnata. Ta märkis, et inimene võib vaimse trauma saada igasugusest halvast kohtlemisest või isegi solvamisest. Tekib küsimus, kas siinkohal on ootus, et see piir selgub hiljem kohtupraktikast.

Liisa-Ly Pakosta rõhutas taas, et KarS-i § 121 puhul ei ole tegemist uue, vaid kehtiva sõnastusega, sest muudetakse üksnes pealkirja. Minister selgitas, et tegemist peab siiski olema tervisekahjustusega, kuna trauma ei tähenda automaatselt tervisekahjustust. Vaimne trauma on ajutine, samal ajal kui tervisekahjustus on püsiv. Kui trauma muutub püsivaks, siis kujunebki see tervisekahjustuseks.

Minister sõnas, et karistusõiguse üldpõhimõtte kohaselt tuleb kõiki asju tõlgendada süüdistatava kasuks ehk tõenditest peab selgelt nähtuma, et just selle konkreetse inimese konkreetne tegevus põhjustas teadlikult teisele inimesele diagnoositava tervisekahjustuse. Seega ei piisa ka sellest, et kannatanul oli juba varem näiteks ärevus, isiksusehäire või mõni muu tervisekahjustus. Minister rõhutas, et ka praegu nõuab kohtupraktika sellise põhjusliku seose tuvastamist. Näiteks võib teo toimepanija teada, et konkreetne tegevus viib teise inimese psühhoosi ning teeb seda teadlikult.

Vilja Toomast meenutas, et Maailma Terviseorganisatsiooni definitsiooni järgi tähendab tervis nii füüsilist, vaimset kui ka sotsiaalset heaolu. Seetõttu ei pea ta põhjendatuks eraldi vaidlust seksuaalse tervise kahjustamise üle, sest seksuaalne tervis kuulub juba nii füüsilise kui ka vaimse tervise alla. Tema hinnangul tuleks regulatsiooni muuta ühtsemaks ja kasutada üldist tervise mõistet, mis hõlmaks kõiki nimetatud juhtumeid.

Liisa-Ly Pakosta nõustus ja rõhutas taas, et ka tema eelistus oli muuta KarS-i § 121 pealkiri lihtsalt kui „Tervise kahjustamine“, ilma kitsendavate täpsustusteta.

Andre Hanimägi tõstatas küsimuse uue kuriteokoosseisu KarS-i § 157⁴ osas, mis näeb ette vastutuse seksuaalse sisuga materjali nõusolekuta avaldamise või muul viisil kättesaadavaks

tegemise eest. Ta märkis, et ka sellises olukorras on ohte, kus inimene loob näiteks tehisintellekti abil materjali üksnes oma tarbeks enda koduarvutis, isegi juhul, kui ta ei kavatse seda edasi levitada. Näiteks võib materjal siiski saada kättesaadavaks koduarvuti häkkimise teel, nõrga või nähtavale jäetud parooli ning kolmanda isiku tegevuse tõttu.

A. Hanimägi küsis, kas sättes sõnastatud „muul viisil kättesaadavaks tegemine“ tähendab sisuliselt võimaldamist. Samuti, kas materjali looja saaks levitamise eest vastutusest vabaneda väitega, et tema ei soovinud materjali levitada, vaid keegi teine häkkis tema arvutit ja levitas.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et sätte sõnastus võimaldab kohtul selliseid asjaolusid hinnata ja sellise tõlgenduseni jõuda, kui esitatud argumendid on asjakohased. Ta juhtis tähelepanu, et võimaliku karistusena saab teatud juhtudel määrata ka rahalise karistuse. Minister rõhutas, et tegemist on uue valdkonnaga ning eelnõus on pakutud sõnastus, mis peaks tavaarusaama kohaselt tõesti eeskätt takistama ilma inimese nõusolekuta intiimse materjali levitamist.

Andre Hanimägi küsis, kas „muul viisil kättesaadavuse võimaldamine“ võiks olla täpsem sõnastus.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et häkkimine siiski ei kuulu kavandatava sätte alla, sest sellisel juhul ei tee inimene materjali ise kättesaadavaks, vaid tema arvutisse tungitakse loata. Ta tõi näite, kus inimesel võib olla kodus kunagisest elukaaslasest foto, mille vargad sissemurdmisel kaasa võtavad ning sellisel juhul ei ole inimene tegelikult tahtlikult kahjulikku tagajärge põhjustanud.

Andre Hanimägi täpsustas, et tema mure puudutab ka võimalikku kohtuvaidlust, mis võib hiljem tekkida. Näiteks, kui tehisintellektiga loodud kujutised on hakanud levima, võib nende tegelik looja väita, et tema neid kättesaadavaks ei teinud ega levitanud ning keegi teine leidis need tema arvutist. Selline väide võib kujuneda tavapäraseks kaitsetaktikaks.

Martin Ziehr märkis, et kui inimene valib aktiivse kaitse taktika, peab ta ise ka neid asjaolusid tõendama.

Valdo Randpere kommenteeris, et A. Hanimägi kirjeldab nähtavasti ettevaatamatuse ja tahtluse erinevust. Seega on küsimus selles, kas selline tegu on karistatav ka ettevaatamatuse tõttu ning kui seadusandja soovib seda, tuleks seda selgemalt defineerida.

Madis Timpson tegi ettepanekud eelnõu menetluslike otsuste osas.

Otsustati:

3.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 21.10.2026 (konsensus: Lea

Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Valdo Randpere, Stig Rästa, Madis Timpson, Vilja Toomast, Varro Vooglaid).

3.2. Teha ettepanek esimene lugemine lõpetada (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Valdo Randpere, Stig Rästa, Madis Timpson, Vilja Toomast, Varro Vooglaid).

3.3. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks Andre Hanimägi (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Valdo Randpere, Stig Rästa, Madis Timpson, Vilja Toomast, Varro Vooglaid).

4. Vabariigi Valitsuse algatatud kriminaalmenetluse seadustiku, väärteomenetluse seadustiku, elektroonilise side seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (sideandmete säilitamine ja kasutamine) eelnõu (1007 SE) esimese lugemise ettevalmistamine

Madis Timpson andis eelnõu tutvustamiseks sõna justiits- ja digiministrile.

Liisa-Ly Pakosta selgitas sissejuhatuseks, et EL võttis omal ajal vastu direktiivi, mille kohaselt pidid kõik liikmesriigid säilitama sideandmeid vähemalt ühe aasta, et võimaldada piiriüleste kuritegude lahendamist. Hiljem leidis Euroopa Kohus, et selline kohustus on vastuolus põhimõttega, mille kohaselt ei tohi kõiki inimesi käsitada võimalike kurjategijatena. Seejärel muudeti vastavalt EL-i direktiivi, millele liikmesriigid on järk-järgult reageerinud ning ka Euroopa Kohus on vahepeal teinud uusi lahendeid. Eestis on kõnealuse küsimuse üle pikalt arutatud ning otsitud tasakaalupunkti kuritegude avastamise ja inimeste põhiõiguste kaitse vahel.

Minister rõhutas, et jutt käib sidetehnilistest andmetest, mitte nende sisust ning neid andmeid saab kasutada ainult kohtu loal. Eelmisel aastal kasutati selliseid andmeid veidi alla 90 korra ning nende kasutamine aitas avastada mitmeid raskeid kuritegusid.

Minister selgitas, et käesoleva aasta märtsi lõpus tehtud Riigikohtu otsuse kohaselt on senine elektroonilise side seaduse (ESS) § 111¹ vastuolus EL-i õigusega ning selle sätte alusel kogutud sideandmeid ei saa enam tõendina kohtumenetluses kasutada. See tähendab, et kuigi kehtiva korra järgi on sideoperaatoritel kohustus neid sideandmeid koguda, ei saa kogutud andmeid tegelikult kasutada. Käesoleva eelnõuga soovitakse see vastuolu lahendada.

Minister sõnas, et eelnõu lahendus koosneb kolmest peamisest muudatusest. Esiteks lõpetatakse sideettevõtjate üldine kohustus sideandmeid lausaliselt koguda. Edaspidi saavad õiguskaitseasutused kriminaal- ja väärteomenetluses kohtu loal kasutada neid andmeid, mida sideettevõtjad on kogunud oma ärilistel eesmärkidel. Ta selgitas, et ärilistel eesmärkidel kogutakse andmeid näiteks selleks, et lahendada kliendi arvetega seotud vaidlused. Iga ettevõtja saab ise otsustada, kas ja kui kaua ta selliseid ärilisel eesmärgil kogutud andmeid säilitab.

Teiseks luuakse ärilisel eesmärgil säilitatud andmete kiirsäilitamise (nn *quick freeze*) võimalus. See tähendab, et juhul, kui konkreetsetes kohas ja konkreetse sündmusega seoses tekib vajadus andmeid säilitada, saab pädev asutus anda sellekohase korralduse. Ta rõhutas, et kiirsäilitamist saab taotleda üksnes konkreetsete asjaolude olemasolul ning säilitatud andmeid saab kasutada ainult kohtu loal ja kohtu määratud piiratud ulatuses. Kui andmete säilitamise vajadus ära langeb, tuleb kiirsäilitamine ka lõpetada.

Kolmandaks nähakse ette kaks erandit andmete lühiajaliseks säilitamiseks. Esimene neist puudutab riigi julgeoleku tagamist ning teine eriti rasket kuritegevust, sh näiteks inimsusevastased kuriteod ja sõjakuriteod, terroriaktid, inimkaubandus ja riigivastased kuriteod. Vabariigi Valitsuse (VV) otsusel võib selliste tegude vastu võitlemiseks ning riigi julgeoleku tagamiseks rakendada laiemat andmete kogumist. Julgeolekuohu korral tuleb arvesse võtta ka Riigikogu julgeolekuasutuste järelevalve erikomisjoni seisukohta.

Valdo Randpere meenutas õiguskantsleri esinemist Riigikogus, kui õiguskantsler tegi ettepaneku võtta Kalle Grünthalilt saadikupuutumatus. Nimelt tõi õiguskantsler siis esile, et Riigikogu on ise andnud julgeolekuasutustele, sh politseile võimaluse tuvastada sisuliselt igal ajal isikute asukohta läbi nende telefonide asukoha positsioneerimise.

Ta küsis, kas käesoleva eelnõu seadusena vastuvõtmise järel kaob selline telefonide asukoha tuvastamise võimalus, kas seda piiratakse kuidagi või jääb kehtima senine olukord.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et eelnõu §-ga 2 muudetakse väärteomenetluse seadustikku ja lisatakse asjakohane piirang. Sätte kohaselt võib ärilisel eesmärgil kogutud sidetehnilisi andmeid kohtu loal väärteomenetluses kasutada üksnes siis, kui see on vältimatult vajalik väärteomenetluse eesmärgi saavutamiseks ning seda õigustab väärteo raskus ja laad ning kui päringuga ei riivata põhjendamatult isikuõigusi. Minister märkis, et kõnealuseid andmeid saab seega kasutada ainult väga raskete väärtegude puhul.

Marko Künnapu lisas, et EL-i õigusest tulenevad mitmed rasked väärteod, mille eest on ette nähtud väga suured rahatrahvid, sh juriidilistele isikutele. Teatud juhtudel võib sideandmete

kasutamine selliste väärtegade menetlemisel olla põhjendatud.

Varro Vooglaid kommenteeris, et tema ei ole päris veendunud eelnõuga kavandatava regulatsiooni vastavuses Euroopa Kohtu sõnastatud põhimõtetega. Temale arusaadavalt säilib sideettevõtjatele endiselt väga ulatuslik kohustus sideandmeid säilitada ning ta palus täpsustada väidet, et säilitada tuleb ainult ärilistel eesmärkidel vajalikke andmeid.

Liisa-Ly Pakosta täpsustas, et riik ei reguleeri kuidagi seda, milliseid andmeid ettevõtja ärilisel eesmärgil kogub või kui kaua ta neid säilitab. Nende andmete säilitamise aeg võib sisuliselt olla ka null päeva. Ta rõhutas, et riik ei kehtesta ettevõtjatele säilitamiskohustust. Erandiks on kiirsäilitamine, mis puudutab üksnes konkreetset kohta ja sündmust.

Varro Vooglaid palus täpsustada, kas sideettevõtja võib seega otsustada, et ei soovi üldse selliseid andmeid enam säilitada ning riigil ei ole võimalik vastupidist kohtusust panna.

Liisa-Ly Pakosta vastas jaatavalt.

Varro Vooglaid sõnas, et tema arusaama järgi on Euroopa Kohtu hinnangul kaks probleemkohta. Esiteks on küsimus, kas riik võib kehtestada sideandmete säilitamise kohustuse ning teiseks, kui andmeid säilitatakse, siis millistel tingimustel on neile õigustatud juurdepääs.

Liisa-Ly Pakosta märkis, et Eestis ei ole teise küsimusega seni sisulist probleemi olnud, sest andmetele on ka seni olnud võimalik juurdepääsu taotleda ehk andmeid kasutada üksnes kohtu loal. Kohus hindab iga kordselt, kas taotlus on põhjendatud ning kas see ei riiva isiku õigusi ebaproportsionaalselt.

Varro Vooglaid küsis selguse huvides, kas minister kinnitab ühemõtteliselt, et eelnõuga kavandatav regulatsioon on kindlalt ja ilma ühegi kahtluseta kooskõlas Euroopa Kohtu sõnastatud põhimõtetega.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et ta ei saa seda nii ilma ühegi võimaliku küsimuseta kinnitada, kuid eelnõu seletuskirjas põhjendatakse pikalt ja põhjalikult, kuidas pakutav lahendus on ministeeriumi parima arusaama järgi EL-i õigusega kooskõlas. Minister märkis, et teatavasti võib õigusküsimustes aga alati esineda erinevaid arvamusi.

Lea Danilson-Järg küsis andmete kasutamise kohta riigi julgeoleku tagamise eesmärgil. Täpsemalt, kas sellisel juhul saab riik samuti ainult sideettevõtjate ärilistel eesmärkidel säilitatud andmeid kasutada või luuakse selleks eraldi alus, mille alusel saab sideettevõtjaid kohustada andmeid koguma.

Liisa-Ly Pakosta selgitas, et nii raske kuritegevuse vastu võitlemisega kui ka riigi julgeoleku tagamisega seotud sätted loovad n-ö igaks juhuks võimalused, mida EL-i õigus erandkorras lubab. Need sätted on mõeldud olukordadeks, mille realiseerumist loodetakse vältida, kuid mille tekkimisel ei pruugi enam olla aega vastavalt seadust muuta.

Minister rõhutas, et kui Eesti riigi julgeoleku või põhiseadusliku korra vastu on juba tekkinud selge rünnak, peab riigil olema võimalik seda ka tõrjuda. Sellises olukorras tuleb kõigepealt ohtu hinnata ning seejärel peab Riigikogu julgeolekuasutuste järelevalve erikomisjon samuti olema seisukohal, et oht on tegelikult olemas. Pärast seda saab VV anda kuni üheks aastaks korralduse sideandmete säilitamiseks. Ta rõhutas veelkord, et tegemist on erandliku olukorraga, mille realiseerumist loodetakse vältida. Selline võimalus peab aga seaduses olemas olema juhaks, kui erandlik julgeolekuoht siiski tekib.

Lea Danilson-Järg palus täpsustada, kas sellisel juhul on tegemist andmete lausalise

kogumisega eriolukorras ning mitte olukorraga, kus riik annab korralduse koguda konkreetse isikute sideandmeid.

Liisa-Ly Pakosta vastas jaatavalt. Ta märkis, et konkreetse isiku sideandmete kogumine kuulub juba jälitustegevuse alla ning on eraldi reguleeritud teistsuguste normidega.

Varro Vooglaid kommenteeris, et tema arusaama järgi võimaldab eelnõu siiski anda korralduse säilitada andmeid ka konkreetse menetluse tarbeks ja konkreetsete inimestega seoses.

Marko Künnapu selgitas, et kõnealune säte kujutab endast juba olemasolevate andmete säilitamise taotlemist, et tagada, et sideettevõtja neid ära ei kustutaks. Näiteks, kui toimub mingi sündmus ja on alust arvata, et selle lahendamiseks võib vaja minna sideandmeid, siis saab kõnealuse sätte kohaselt anda andmete kiirsäilitamise korralduse.

Liisa-Ly Pakosta tõi näitliku olukorra, kus politsei saab teate Vabaduse väljakul toimunud tulistamisest ning kuna sündmuse asjaolud ja edasine kulg ei ole veel teada, saab politsei anda korralduse säilitada Vabaduse väljaku piirkonna sidemastides olemasolevad andmed.

Lea Danilson-Järg täpsustas, et tema küsimus ei puudutanud konkreetse sündmusega seotud kiirsäilitamist. Ta tõi näiteks olukorra, kus Kaitsepolitseiametil tekib kahtlus, et mõni inimene võib planeerida mingit kuritegu ning annab sideettevõtjale korralduse hakata selle isiku sideandmeid säilitama. Samas ei pruugi kahtlus hiljem üldse menetluseni viia. L. Danilson-Järg küsis, kas ka selline andmete säilitamine võib eelnõu kohaselt võimalik olla.

Marko Künnapu vastas, et see läheks siiski juba jälitustoimingute reeglite alla.

Varro Vooglaid küsis, kas eelnõuga lisanduvad §-d 111³ ja 111⁴ ei loo siiski n-ö tagaust varasema olukorra juurde naasmiseks ehk üldist säilitamiskohustust edaspidi küll ei kehtestata, kuid võitluseks raske kuritegevusega või Eesti julgeoleku tagamiseks võib valitsus siiski anda korralduse, mille tulemusel võib andmete säilitamine jätkuda sisuliselt ikkagi nii nagu enne.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et varasema korraga samal viisil siiski jätkata ei saa. Mõlemal juhul peab siiski esinema seaduses kirjeldatud oht ning vastav VV korraldus, mis on avalik ning seda on seega võimalik ka vaidlustada.

Minister märkis, et mõistab küsimust hästi. Samas kaasneb riigil vastutus võimaldada ja kasutada EL-i õigusega lubatud erandeid olukorras, kus selleks tekib tegelik vajadus. Kui seadus sellist võimalust üldse ette ei näeks ja vajadus tekiks, võiks riik sattuda väga raskesse olukorda. Minister avaldas lootust, et ka tulevased valitsused käituvad vastutustundlikult ega kuritarvita neid võimalusi.

Madis Timpson tegi ettepanekud eelnõu menetluslike otsuste osas.

Otsustati:

4.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 01.10.2026 (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Valdo Randpere, Stig Rästa, Madis Timpson, Vilja Toomast, Varro Vooglaid).

4.2. Teha ettepanek esimene lugemine lõpetada (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Valdo Randpere, Stig Rästa, Madis Timpson, Vilja Toomast, Varro Vooglaid).

4.3. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks Madis Timpson (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Valdo Randpere, Stig Rästa, Madis Timpson, Vilja Toomast, Varro Vooglaid).

5. Riigikogu liikmete algatatud notari tasu seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (941 SE) teise ja kolmanda lugemise ettevalmistamine

Madis Timpson sõnas sissejuhatuseks, et tänasel istungil on plaanis vaadata üle kõik eelnõule esitatud muudatusettepanekud. Esimees tutvustas muudatusettepanekut nr 1:

1. Täiendada eelnõu § 1 punktiga 32 järgmises sõnastuses:

„32) seadust täiendatakse §-ga 51 järgmises sõnastuses:

„§ 51. **Notari tasude ajakohasuse analüüs**

Valdkonna eest vastutav minister esitab igal neljandal aastal Riigikogule notari tasude ajakohasuse analüüsi. Esimene analüüs esitatakse Riigikogule hiljemalt 2030. aasta 31. detsembriks.“.

Selgitus: Muudatusettepaneku eesmärk on tagada notari tasude regulaarne analüüsimine valdkonna eest vastutava ministeeriumi poolt ning anda Riigikogule piisavalt õigeaegne ülevaade notari tasude ajakohasusest. Kehtiv õigus ei näe ette kindlat intervalli, mille jooksul hinnatakse notari tasude vastavust majanduslikule olukorrale või notaribüroode tegevuskulude muutustele, mistõttu võivad vajalikud analüüsid ja tasude ajakohastamised lükkuda liiga pika aja võrra edasi ning suuremad muudatusvajadused kuhjuda. Analüüsi esitamine ei too kaasa kohustust algatada tasude muutmine, vaid tagab regulaarse hinnangu andmise tasude ajakohasusele ning määrab, kes on analüüsimise eest vastutav. Muudatuse eesmärk on liikuda tasude senisest regulaarsema ülevaatamise suunas, vältides samas tasude indekseerimise kohustuse kehtestamist, mis oleks rakendamiseks problemaatiline ja laiema mõjuga. Ettepaneku tegemisel lähtume analoogiast maa hindamise seaduse §-s 41 kehtestatud maa korralise hindamise intervalliga. Maa hindamise seaduses sätestati 2022. aastal korralise hindamise kindel intervall eesmärgiga tagada süsteemi järjepidevus ja ajakohasus pärast pikka perioodi, mille jooksul maa korralist hindamist ei toimunud. Nelja-aastast intervalli võib pidada mõistlikuks ja tasakaalustatud lahenduseks, kuna see võimaldab hinnata muutusi piisava ajavahemiku järel, tekitamata samas liigset halduskoormust ning andes notariaadile kindluse, et reguleeritud tasude ajakohasust jälgitakse riigi poolt süsteemselt.

Notarite Koda

Kaidi Lippus sõnas, et Notarite Koda on vahepealsel ajal seda teemat JDM-ga arutanud ning ei pea enam vajalikuks selle sätte lisamist käesolevasse eelnõusse. Ta selgitas, et JDM ei pidanud sellist analüüsi piisavaks, nagu muudatusettepanekus kirjeldatud ning pidas vajalikuks hoopis terviklikumat valdkonna analüüsi. Koda usub, et edaspidi hakatakse seda koostöös ministeeriumiga tegema. Näiteks hinnatakse kõikehõlmavalt teenuse kättesaadavust, sh nii notarite arvu kui ka notaritasude süsteemi muudatuste rakendamist ja seda, kas tasud tagavad ka edaspidi notariteenuse kättesaadavuse.

Madis Timpson tegi eelnevast tulenevalt ettepaneku muudatusettepanekut nr 1 mitte algatada. Komisjon nõustus konsensuslikult.

Esimees andis järgnevate muudatusettepanekute tutvustamiseks sõna JDM esindajatele.

Juta Jõgis tutvustas muudatusettepanekut nr 2:

2. Muuta eelnõu § 2 punkti 3 ja asendada notariaadiseaduse § 16 lõike 3 viimases lauses sõna „Justiitsministeeriumile“ sõnadega „valdkonna eest vastutavale ministeeriumile“.

Selgitus: Muudatusettepanekuga asendatakse notariaadiseaduse § 16 lõike 3 viimases lauses viide „Justiitsministeeriumile“ viitega „valdkonna eest vastutavale ministeeriumile“. Selline sõnastus on normitehniliselt paindlikum ning väldib vajadust seadust muuta juhul, kui tulevikus muutuvad ministeeriumide nimetused või valitsemisalade jaotus.

Justiits- ja Digiministeerium

Õiguskomisjon

Juhtivkomisjon: ARVESTADA TÄIELIKULT (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Valdo Randpere, Madis Timpson, Vilja Toomast).

Glen Roosaar tutvustas muudatusettepanekuid nr 3-4:

3. Muuta eelnõu § 2 punkti 10 ja sõnastada notariaadiseadust täiendav § 57⁶ järgmiselt:

„§ 57⁶ . Käesoleva seaduse § 8 lõikes 4 sätestatud vanusepiiri rakendamine

Käesoleva seaduse 2027. aasta 1. jaanuaril jõustunud redaktsiooni § 8 lõikes 4 sätestatud vanusepiiri kohaldatakse notari suhtes, kelle kohta ei ole minister teinud ametiaja pikendamise otsust. Kui minister on enne 2027. aasta 1. jaanuari lubanud notaril tema taotlusel pärast pensioniea saabumist jääda ametisse, kehtib ministri asjakohane käskkiri selles märgitud tähtpäevani.“.

Selgitus: Muudatuses nimetatud kuupäevad tuleb viia kooskõlla eelnõu jõustumisajaga.

Justiits- ja Digiministeerium

Õiguskomisjon

Juhtivkomisjon: ARVESTADA TÄIELIKULT (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Valdo Randpere, Madis Timpson, Vilja Toomast).

4. Muuta eelnõu § 5 teksti ja sõnastada see järgmiselt:

„Käesolev seadus jõustub 2027. aasta 1. jaanuaril.“.

Selgitus: Muudatusettepanekuga nähakse ette seaduse jõustumine 2027. aasta 1. jaanuaril. Selline jõustumisaeg arvestab eelnõu menetlemise eeldatavat aega ning tagab muudatustest mõjutatud isikutele piisava etteteatamisaja, et oma tegevusi ja otsuseid aegsasti kavandada. Kuivõrd notariteenuse kasutamine on mitmete tehingute puhul seadusest tulenevalt kohustuslik, on põhjendatud võimaldada piisav aeg muudatustega kohanemiseks.

Justiits- ja Digiministeerium

Õiguskomisjon

Juhtivkomisjon: ARVESTADA TÄIELIKULT (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Valdo Randpere, Madis Timpson, Vilja Toomast).

Madis Timpson sõnas kokkuvõtteks, et kõik eelnõule esitatud muudatusettepanekud on nüüd üle vaadatud ning tegi ettepanekud eelnõu menetluslike otsuste osas.

Otsustati:

5.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 29.09.2026 (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Valdo Randpere, Madis Timpson, Vilja Toomast).

5.2. Teha ettepanek teine lugemine lõpetada (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Valdo Randpere, Madis Timpson, Vilja Toomast).

5.3. Kui teine lugemine lõpetatakse, teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda ja viia läbi lõpphääletus 13.10.2026 (konsensus: Lea Danilson-Järg, Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Valdo Randpere, Madis Timpson, Vilja Toomast).

6. Info ja muud küsimused

Infot ei esitatud ja muid küsimusi ei arutatud.

(allkirjastatud digitaalselt)
Madis Timpson
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Selena Eenmaa
protokollija